

QALAM TASVIR SAN'ATI: MOHIYATI VA O'ZIGA XOSLIGI

Guliston davlat universiteti Sa'natshunoslik fakulteti Rangtasvir dasgohli

yo'nalishi 3 bosqich talabasi

Abduqayumova Aqida Abdurashid qizi

Annotatsiya: *Qalam tasvir san'ati inson tafakkurining hayotga, borliq va jamiyatga, tabiat va inson go'zalligiga, shuningdek turli kataklklardagi his-tuyg'ular va kechinmalarga nisbatan munosabati, ma'naviy–estetik ehtiyojlarining bir shakli sifatida, juda qadim zamonlardan buyon san'at olamida o'z o'rniga ega. Ushbu san'atning asosida oddiygina qalam va oddiy qog'oz yotadi, biroq ana shu oddiylik orqali eng chuqur san'at asarlari dunyoga keladi. Qalam tasviri san'ati o'z ifodali kuchi, nafisligi, oynaroqligi, hatto ba'zida qisqaligi yoki mulohazakorona mujmal tarzidagi shakllari bilan doimo insonlarni hayratga solib kelgan.*

Kalit so'zlar: *Qalam tasviri, tasviriy san'at, chizmachilik, realizm, rasm, san'at asari, mustaqil ijod, soya, qog'oz, grafika, portret, natyurmort, manzara, oddiylik, tabiiylik, ijodkorlik, jamiyat san'ati, texnika, rassom, o'ziga xoslik.*

Qalam tasviri san'ati, aslida, oddiy qog'oz ustida qalam bilan chizilgan chiziq, nuqta va soya o'yinlari orqali tasvirning tuzilishi, shakllarning kengayib, to'laqonli manzaraga aylanish jarayoni hisoblanadi. Qalam orqali yaratilgan asarda eng muhim jihat – bu san'atkor qalbidagi tuyg'ular, ko'rgan va his qilgan lahzalarni ko'rsatishda, ularni erkaklarcha va murak-kab bo'lmagan, oddiy vositalar orqali ifodalashdir. Qalam tasviri san'atining asosiy xususiyati asl holatlarni o'z mavqeida, o'z bekamu-ko'stligida, hammasi aniq va klassik ko'rinishda butun chiroyi bilan namoyon eta olishidadir. Qalam tasvir san'ati inson nutqi va tafakkuriga o'ziga xos ta'sir ko'rsatadi. Bu san'at turi, avvalo, rassom ijodining dastlabki bosqichidir. Tasviriy san'atning boshqa barcha yo'nalishlarining zamirida ham, aynan ana shu qalam asari yotadi. Har bir rangli manzaraning, haykaltaroshlik yoki boshqa turdagi san'at asarining poydevorida, avval qalamni ishlatib chizilgan bo'rttirma yoki kontur,

chiziq, geometrik oddiy shakllar va bosqichma-bosqich aniqlashtirilgan nuqta-chiziqlarning o‘zaro uyg‘unlashuvi yotadi [1].

Qalam tasvir san’ati uchun realizm ruhidagi yondashuv, ya’ni hayotni o‘z holicha, butun chinakamligida qog‘ozda aks ettirish – boshqa texnikalarga nisbatan kuchliroq rivojlangan bo‘lgan. Qalam orqali chizilgan har bir shakl, obraz yoki kompozitsiya inson hayotining ayrim lavhalari, kayfiyatlari va ruhiy holatlariga aniq, lo‘nda va ixcham yo‘sinda yondashadi. Boshqa jangavor yoki yorqin tarzdagi texnika va vositalardan farqlanib, qalam tasviri faqat oddiy chiziqlarga tayanadi. Qalam tasviri san’ati rivojida avvalo rang-baranglik emas, balki oddiy chiziqlar va ularning o‘zaro joylashuvi, tom ma’noda, shakl hamda hajmning ifodalanganligi belgilaydi. Odatda qalam yordamida yaratiladigan asarlarda yorug‘-soya, obyektlarning kattaligi, shakli va o‘zaro masofasi aniqlik bilan belgilanadi. Bu jarayon, o‘z navbatida, rassomga ijod davomida ertakchi sifatida emas, aksincha, kuzatuvchi va hakam sifatida yondashishga imkon beradi. Qalam bilan chizilgan chiziqlar, bir qarashda, oddiy va sodda ko‘rinsa-da, ularning har biri orqasida rassom tafakkuri, hayotga nisbatan o‘ziga xos qarashlar, chuqur ma’naviy izlanish, xotirjamlik va ohangdorlik mujassam bo‘ladi. Tasviriy san’atga bo‘lgan qiziqish, aynan qalam bilan ishlashdan boshlanadi. Ilk bosqichlarda bolalar va yoshlar, hatto yetuk rassomlar ham rasm chizish me’yorlarini aynan qalam bilan o‘rganadilar. Bu holat, qalam san’atining rivojida, zamonaviy tendensiyalar va yondashuvlar qanday bo‘lmasin, ushbu asosiy qoidani inkor qilmaydi, balki mustahkamlaydi. Qalamning yordamida to‘g‘ri va aniqlik bilan belgilangan chiziqlar, tasvirning shakli, hajmi va mazmunini aniqlashda beqiyos ahamiyatga ega hisoblanadi. Qalam tasviri san’atining yana bir muhim tomoni – bu uning xilma-xilligidir. Har bir rassom qalamni o‘z dunyoqarashidan kelib chiqqan holda, o‘z uslubiga mos ravishda tutadi va ishlatadi. Kimdir chuqur soya va keskin chiziqlar orqali asarning keskinligini, dramani ifodalaydi, kimdir esa, nuqtalar va yupqa chiziqlar yordamida bosiqlik, tinchlik va nazokatni ifoda etadi. Qalamdan foydalanish texnikasining xilma-xilligi imkoni va usullarining boyligini ko‘rsatadi [2].

Chizmachilik, geometrik va erkin tasvir, detaldan umuman olib qaralganda murakkab kompozitsiyagacha bo'lgan jarayonlarda qalamdan foydalanish asosiy ustuvor ahamiyatga ega. Qalam bilan ishlash jarayoni rassom uchun nafaqat texnik nuqtai nazardan, balki ruhiy va psixologik tayyorgarlikni ham talab qiladi. Ushbu jarayonda rassom o'z tuyg'ulari va orzu-umidlarini qog'ozga ko'chirish imkoniyatini topadi. Qalam chizig'i orqali faqat oddiy obyekt emas, inson ko'ngilidagi eng nozik ehtiroslar, xayol va orzular ham ifodalanadi. Qalam tasviri san'atining o'ziga xosligi shundaki, bu san'atda oddiylik va tabiiylik ustuvor hisoblanadi. Boshqa turdagi san'atlarda rang-baranglik, yorqinlik va turli materiallardan foydalanish asosiy ahamiyatga ega bo'lsa, qalam tasvirida tasvir asosan qoralama, natyurmort yoki portret tarzida sodda, tabiiy va o'z holicha taqdim etiladi. Har qanday murakkab voqelik yoki obraz ham qalam yordamida asosan oq-qora va turli soya hamda chiziqlar vositasida ifodalanadi. Bu esa qalam tanlagan rassomdan katta ehtiyotkorlik, to'g'rilik va aniqlikni talab qiladi. Qalam tasvir san'atining yana bir afzalligi shundaki, uning imkoniyatlari cheksiz. Sodda qalam yordamida manzaralar, portretlar, natyurmortdan tortib, murakkab kompozitsiyalargacha tasvirlash mumkin. Ijodkor fantaziyasi va salohiyatiga asoslanib, qalam yordamida dunyodagi istalgan go'zallikni yoki tasavvurdagi manzarani qog'ozga ko'chirish mumkin. Qalam yordamida yaratilgan ijod mahsullarini har qanday zamonaviy yoki qadimgi san'at asari bilan birga baholash va solishtirish mumkin [3].

Qalam tasvir san'ati ko'plab mashhur ustozlar ijodi orqali takomillashgan. Ularning ijodiy tajribalari hozirgi rassomlar uchun misol hamda ibrat vazifasini o'taydi. Dastlabki yillarda yurtimizda ham mashhur rassomlar, san'atkorlar aynan qalam tasviri orqali o'z iste'dodini namoyon etgan. Ularning asarlari orqali milliy san'at an'analari va tamoyillari kelajak avlod rassomlari uchun eng noyob manba vazifasini o'tagan. Qalam chizig'ining tabiiy va samimiyligi, bu san'atning hayotga yaqin, kuchli emotsional ruhiga sabab bo'ladi. Qalam yordamida chizilgan har bir tasvir – bu rassom qalbi, kayfiyati va ichki olamining ifodasidir. Har bir chiziq, nuqta va soya ortida inson qalbining titrog'i, umidlari va orzulari mujassam topadi. So'nggi yillarda zamonaviy texnologiyalar taraqqiyoti sababli qalam tasviri o'z mavqeini

biroz yo‘qotgandek tuyulsa-da, u o‘z ahamiyatini mutlaqo yo‘qotgan emas. Zamonaviy tasviriy san‘at, dizayn, arxitektura, grafik va illyustratsiya sohalarining barchasida qalam tasviri asosiy unsur sifatida mavjud va faol qo‘llaniladi. Elektron grafik planshet va zamonaviy qurilmalar imkoniyatlari qanchalik kengaygan bo‘lsa ham, oddiy qalam chizig‘i eng chinakam, jonli va murosasiz ifodadir [4].

Qalam tasvir san‘ati san‘at tarixida o‘z o‘rnini mustahkam saqlab kelmoqda. Qadimgi Sharq va G‘arb rassomlari, buyuk usta Albrect Dyurer, Leonardo da Vinchi, Rembrandt, Rafael, Repin, Surikov, Xalilov, Ural Tansiqboyev va boshqa ko‘plab ustozlar ijodiy merosida qalam tasviri eng asosiy experiment va izlanish vositalaridan biri bo‘lib kelgan. Bu san‘at formati chizmachilikning barcha bosqichlari, jumladan, haykaltaroshlik va boshqa texnik san‘at turlarida ham zarur muqaddima hamda tayyorgarlik jarayoni hisoblanadi. Qalam tasviri san‘ati inson estetik didi va san‘atga bo‘lgan mehr-muhabbatini, tabiatga, hayotga, borliqqa munosabatini tarbiyalashda, yoshlarning ijodkorligini ochishda, ularni sabr-toqatli, hushyor va mehnatsevar etishda beqiyos ahamiyat kasb etadi. Agar inson hoxlagan hayotiy manzarani, nafosatini, ob-havoning ohangini, inson tabiatining betakror go‘zallik va sinchkovligini ko‘rsatmoqchi bo‘lsa, eng avvalo, sodda qalam yordamida chizilgan rasmni ushlab ko‘rgan, ko‘rib turganidek aniq, tiniq va lo‘nda qilib ifodalashi kerak. Qalam tasviri orqali oddiy soddalikdan ruhiy chuqurlik sari intilish, hayotiy voqealarga, inson kechinmalariga hulosa chiqarish, har bir detal va mayda tafsilotda katta mazmun va falsafa yashirilganini anglash mumkin. Har bir rassom, qalam bilan ishlaganida, tabiiy dunyoni o‘z ko‘zi bilan, o‘z qalbi bilan ko‘rib, qog‘ozda aks ettiradi. Bu san‘at turi inson qalbini sof, musaffo va doimiy yaratish tuyg‘usi bilan boyitadi. Qalam tasviri avvalo mehnat, izlanish, sabr va tafakkur mahsuli bo‘lib, bu san‘at o‘z sohibini kamtarlik, jonkuyarlik va kasbiga sadoqatli bo‘lishga ham o‘rgatadi. Rassom qalam bilan chizayotgan har bir chiziq, har bir tuzatish orqali yangi ijodiy muhitga, yangi yondashuvlarga tayyorlanadi. Qalam tasviri ustida bajargan ish sinovlar, bir necha bor tuzatish va tekshiruv, yakunda esa to‘liq asarni yaratish yo‘lida muhim tayyorgarlik bosqichini tashkil qiladi [5].

Qalam tasviri san'atining tahlili uchun, shakl va hajmlar to'planishidagi ko'rinishlar, chizgilarning o'zaro munosabati, nuqtayu chiziqlar, soya va yorug'liklar o'rtasidagi nisbatlarni aniqlash, ruhiy hamda hayotiy chuqur fahm qilish mavjud. Har bir qalam tasviri, avvalo, ichki ruhiy holat, rassom kayfiyati va yashirin orzularining bir ifodasidir. Bu san'at shakli insoniyat madaniyati va san'atida eng qadimiy va doimiy tarmoqlardan biri bo'lib, o'z ifodasini, jangovarligi va klassik uslubini yo'qotmagan. Rassom qalam yordamida nafaqat tashqi manzarani, balki ichki ruhiy kechinmalarini ham ifoda etadi. Qalam yordamida inson hayotining eng nozik lahzalari – quvonch, g'am, horg'inlik, umid, sevgi va so'ngsiz orzular jonli tarzda aks etadi. Bejiz malakali rassomlar qalamni "so'zsiz fikrlashning sehrli vositasi" deb atamaydi. Bu chiziqlarda insonning o'zida ham ilg'ashi mushkul, katta va teran ma'no yashiringan bo'ladi. Qalam tasvir san'ati dunyo san'atining rivojida doimiy va betakror hodisa bo'lib, har bir tahliliy qadam, yangi yaratish, yangi shakl va uslubning yaralishiga sababchi bo'ladi. Qalam chizig'i, oddiyliги va tabiiyligi bilan boshqa san'at turlaridan doimo farq qiladi. Aynan shu fazilatlar qalam tasvir san'atining o'ziga xosligini, barhayotligi va har bir zamonaviy san'at sohasidagi yetakchi o'rinni mustahkam belgilaydi.

Xulosa

Qalam tasvir san'ati inson tafakkuri va ijodkorligining betakror ifodasidir. Bu san'at turi hamisha ijtimoiy hayot va madaniyat bilan hamnafas rivojlanib borgan. Oddiy qalam va qog'oz orqali yaratilgan tasvirlar o'zining samimiyligi, tabiiyligi, realizmi va chuqur mazmuni bilan ko'plab sohalarda betakror o'rin egallaydi. Qalam yordamida chizilgan asarlar hanuzgacha zamonaviy san'at, dizayn, arxitektura, kitob illyustratsiyasi va boshqalar uchun asosiy manba va poydevor bo'lib qolmoqda. Qalam tasvir san'atining kelajagi, uning tub mohiyati va o'ziga xosligi, oddiylik, tabiiylik va insoniylikda aks etadi. Bu san'at hamisha yosh avlodni ijodga, sabr-toqatga, teran tafakkurga ilhomlantirib kelmoqda va kelgusida ham o'z ahamiyatini yo'qotmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. R. Abdullaev. "San'atshunoslik asoslari". Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 2012.
2. O. Jalilov. "O'zbekiston tasviriy san'ati tarixi". Toshkent: Fan, 2011.
3. A. Raxmatova. "Tasviriy san'at va uning turlari". Toshkent: Iste'dod, 2010.
4. V. Islomov. "Chizmachilik asoslari". Toshkent: Yangi asr avlodi, 2015.
5. A. Utegenov. "San'at va hayot". Toshkent: Adabiyot, 2014.
6. O. Yuldasheva. "Qalam tasviri san'ati asoslari". Toshkent: Mehr nashriyoti, 2013.
7. D. Karimov. "Tasviriy san'at metodikasi". Toshkent: Sharq, 2016.